СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ – 30 ГОДИНИ СЛЕД НАЧАЛОТО НА ПРОМЕНИТЕ

Свищов, 22 ноември 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 75 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2020

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Иван Марчевски – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ - Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Доц. д-р Тодор Кръстевич – Зам. ректор „Научноизследователска и проектна дейност“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Любка Илиева

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Атанас Атанасов
Членове:
Проф. д-р Поля Ангелова
Проф. д-р Маргарита Богданова
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки

НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Любка Илиева

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-1815-6

СЪДЪРЖАНИЕ

ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО

Напълно автоматизирания луксозен комунизъм – опит за подмяна на идеологията с технология
Проф. д.н. Борислав Борисов, докт. Дмитрий Лем 7

Бюджетно осигуряване на националната сигурност – състояние и тенденции за периода 2010 – 2019 г.
Проф. д-р Андрей Захариев, ас. д-р Стефан Станимиров, докт. Русалин Русалинов.....18

За информационното общество в България – 30 години след началото на промените
Проф. д-р Йордан Василев 27

Човешките ресурси в здравеопазването (2009-2019 г.)
Доц. д-р Анастасия Марчева, гл. ас. Милена Владимирова.....35

Реформата в българското данъчно облагане и икономиката в сянка
Доц. д-р Валентин Милинов 43

Надзор върху застрахователната дейност в България в контекста на защитата на интересите на застрахованите
Доц. д-р Венцислав Василев 51

Българската икономика преди и след 30 години: източници на растежа
Доц. д-р Вера Пиримова 58

Глобализацията на съвременната икономика и мястото на България в нея
Доц. д-р Людмил Несторов 67

Осигурително-технически аспекти на взаимовръзката „вход – изход“ през призмата на адекватността и еквивалентността на пенсионноосигурителната система в България
Доц. д-р Пламен Йорданов, докт. Жанета Ангелова 76

Застраховането като възможност за осигуряване на допълнителен доход на хората в надработоспособна възраст
Доц. д-р Румен Ерусалимов 84

Конвергенция на финанси и застраховане в България –
проявления, тенденции, възможности
Доц. д-р Стоян Проданов.....93

Анализ на показателите за капиталова адекватност на банките
в България през периода 2007 – 2018 г.
Гл. ас. д-р Аглика Кънева 102

Еволюция на държавния надзор върху застрахователната
дейност в България
Гл. ас. д-р Анелия Панева 113

30 години пазарна икономика в България: ефекти върху заетостта
Гл. ас. д-р Елка Сярова.....121

Оценка състоянието на задлъжнялостта в подсектор
„Местно самоуправление“
Гл. ас. д-р Петко Ангелов, докт. Силвия Заркова.....129

Развитие и усъвършенстване на институционалната структура
на пазара на труда в България
Гл. ас. д-р Таня Илиева 137

Пъзел с изменчивостта – методология за тестване на БФБ
Гл. ас. д-р Цвета н Павлов 144

Осигуряване в Универсален пенсионен фонд – състояние
и възможности
Ас. д-р Йордан Йорданов.....153

Инвестирането във ВЕЦ като важен възобновяем енергиен източник
в България
Ас. д-р Стефан Станимиров, докт. Мирослав Костадинов.....161

Мястото на преките чуждестранни инвестиции
в българската икономика
Ас. Елица Петкова.....168

Парите – начален и краен стимулатор и ограничител на банковото
външнотърговско посредничество (Финансово-правни аспекти)
Ас. Игнат Папазов 177

Стрес тестовете на българската банкова система в контекста
на регулаторните изисквания на Базел III
Докт. Беатрис Любенова 184

Инвестиционните банки и ипотечните облигации
Докт. Борислав Киров 196

Презастраховането като инструмент за управление на риска
Докт. Вахан Бохосян 205

Отражение на петролните ценови шокове върху световната
икономика
Докт. Даниел Тунчев 211

Българският модел на системата „бонус-малус" и поредното
предизвикателство пред застрахователните компании
Докт. Михаела Монова 220

Проблеми и предизвикателства пред холдинговите дружества
в България
Докт. Теодора Цветкова 228

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

Същност и възможности за счетоводно отчитане
на специализираните пенсионни резерви в пенсионноосигурителните
дружества
Проф. д-р Атанас Атанасов 239

Съвременната агростатистика в България – началото
Проф. д-р Поля Ангелова 247

Стандартизация на счетоводството в предприятията от публичния
сектор в Република България
Доц. д-р Венцислав Вечев 255

Значими изменения в счетоводството в резултат на настъпилите
социално-икономически промени през последните 30 години
Доц. д-р Галина Чиприянова 261

Структурните промени в българската икономика и влиянието им
върху външната търговия и икономическия растеж
Доц. д-р Красимира Славева 270

Първи период в развитието на статистическия анализ
на „Отдалечени наблюдения“ ("OUTLIERS")
Доц. д-р Любомир Иванов **281**

Оценка на достъпа до интернет в дейността на предприятията
Доц. д-р Маргарита Шопова **288**

Стопански счетоводен анализ на ефективността и финансовата
стабилност на предприятието
Доц. д-р Марко Тимчев **296**

Правни аспекти на трансферното ценообразуване при данъчно
облагане в Р България
Доц. д-р Пенко Димитров **305**

Дуално или триално обучение по контролни дисциплини във висшето
образование – проблеми и предимства
Доц. д-р Пепа Стойкова **313**

Сравнителен анализ на финансирането на висшето образование
в страните от Европейския съюз
Доц. д-р Пламен Петков **324**

Предизвикателства пред одиторите в контекста на разширеното
докладване
Доц. д-р Силвия Костова **333**

Оценката на риска при извадковото изучаване в одита
Доц. д-р Стела Касабова **341**

Развитие на контрола върху акцизите през последните 30 години
Гл. ас. д-р Жельо Желев **347**

Мрежов модел за пътуване в България с БДЖ при планиране
на маршрут за пътуване с прикачване
Гл. ас. д-р Миглена Иванова **355**

Счетоводната професия в перспектива – умения и компетенции
Гл. ас. д-р Радосвета Кръстева-Христова **364**

Оценка на икономическото сближаване между областите в България
Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов **371**

Проблеми при прилагането на разширения критерий на Дики-Фулър
Ас. д-р Евгени Овчинников 379

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

Comparative Analysis of the Competitiveness of the Balkan Countries
Prof., PhD Lyubcho Varamezov.....387

Lean Management във висшето образование
Проф. д-р Маргарита Богданова 394

Стратегическият маркетингов мениджмънт – перспектива
за развитие на туристическите бизнес организации в България
Доц. д-р Ваня Григорова 403

Приложение на Big Data анализа за защита на информацията
Доц. д-р Веселин Попов, доц. д-р Петя Емилова 411

Проблемът с текучеството на персонала в българските предприятия
Доц. д-р Галина Захариева, докт. Дритон Сюлча.....419

Управление на преживяванията на персонала – фактор
за организационно развитие
Доц. д-р Ирена Емилова, гл. ас. д-р Милен Динков.....427

Подобряване на отрасловата свързаност чрез изграждане
на железопътния участък по коридор № 9
Доц. д-р Камен Петров, докт. Радослав Костев 436

Потенциал на индустриалния интернет за нещата за подобряване
на производствените процеси
Доц. д-р Наталия Маринова 445

Професионалното обучение и особености на системата
за професионално образование и обучение
Доц. д-р Христо Сирашки 453

Повишаване качеството на обслужване на клиенти чрез въвеждане
на нови технологии в търговията
Гл. ас. д-р Венцислава Минкова.....465

Предимства на гъвкавото управление на проекти и въздействието върху проектния риск
Гл. ас. д-р Евелина Парашкевова.....473

Социално-икономически промени - управленски аспекти
Гл. ас. д-р Елена Йорданова 481

Приложение на web 2.0 технологиите за споделяне на научни изследвания, ресурси и резултати
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова.....487

Съвременни предизвикателства пред управлението на регионалното развитие в Република България
Гл. ас. д-р Методи Иванов.....495

Маркетингови комуникации на българския бизнес в дигитална среда
Гл. ас. д-р Мирослава Ценкова 502

Местното самоуправление в България – някои основни постановки
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов 510

Степен на интегрираност на приоритетите за интелигентна специализация в плановите документи
Ас. д-р Мариела Стоянова 518

Концепция за многостепенно управление: възникване, развитие, перспективи
Докт. Димитрина Проданова.....524

Развитие на електронната търговия в България през последните 30 години
Докт. Михаела Маркова.....533

ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

Устойчивост в развитието на туризма в националната бизнес среда
Проф. д.ик.н. Таня Горчева 543

Българската индустрия – тридесет години по-късно
Проф. д-р Анета Денева.....551

Подпомагане на доходите на производителите от аграрния сектор
Доц. д-р Виолета Блажева 560

Съвременни измерения на управлението на талантите
Доц. д-р Искра Пантелеева 566

Значение на инфраструктурните коридори за регионалното икономическо развитие на България
Доц. д-р Камен Петров 574

Изследване на възможностите за развитие на туристическа дестинация „Свищов“
Доц. д-р Любка Илиева 583

Градско земеделие – алтернатива или необходимост
Доц. д-р Марина Николова 592

Теоретико-приложни аспекти на мърчандайзинга в българската търговска практика
Доц. д-р Петранка Мидова 603

Туристическите агенти, резервационните услуги на туроператорите и свързаните с тях дейности в България 30 години след началото на промените
Доц. д-р Петя Иванова 611

Изследване необходимостта от придобиване на търговски умения по женско предприемачество
Доц. д-р Светослав Илийчовски, доц. д-р Теодора Филипова 618

Бизнес среда и предприемаческа дейност на българските пивоварни предприятия
Доц. д-р Сергей Найденов 626

Атрибутивно анализиране на асортиментното разнообразие в точките на продажби
Доц. д-р Симеонка Петрова 634

Периодът на прехода – 30 години растеж на регионалните дисбаланси
Доц. д-р Тихомир Личев 642

Социална работа и социално предприемачество
Гл. ас. д-р Ваня Ганева 652

Анализ на сезонността в търговията
Гл. ас. д-р Венцислав Перков 660

Разкриване на нефинансова информация от големите български държавни предприятия
Гл. ас. д-р Емил Николов 667

Подходи за управление на риска в търговските предприятия
Гл. ас. д-р Зоя Иванова 676

Проблеми и предизвикателства пред развитието на туризма в България
Гл. ас. д-р Любомира Тодорова 684

Развитие на туристическа дестинация България като част от интернационалния туристически пазар
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 690

Анализ на предприемаческите нагласи в България
Ас. д-р Ивайло Костов 698

Устойчиво развитие на българската индустрия
Докт. Айтен Сабри 706

Значение на пътната инфраструктура като фактор за подобряване състоянието на горскостопанските предприятия
Докт. Руслан Коларов 714

Анализ на възможни решения за преодоляване на височинните ограничения и ограниченията в газенето през канала море-езеро за по-големи плавателни съдове създавани от Аспарухов мост
Инж. Дойчин Ников, Красимира Вангелова 722

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ – 30 ГОДИНИ СЛЕД НАЧАЛОТО НА ПРОМЕНИТЕ

Свищов, 22 ноември 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 75 години от създаването на Съюза на учените в България

ISBN 978-954-23-1815-6

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

740

СТРУКТУРНИТЕ ПРОМЕНИ В БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА И ВЛИЯНИЕТО ИМ ВЪРХУ ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ

Доц. д-р Красимира Славева
Катедра „Математика и статистика“
СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Е-мейл: k.slaveva@uni-svishtov.bg

Резюме: *В доклада са анализирани ключови макроикономически показатели, на основата на които са оценени протичащите икономически процеси преди и след членството на България в ЕС. Установена е интензивността на промените в отрасловата структура на националната икономика и в структурата на външната търговия. На основата на динамични статистически редове са съставени регресионни модели на връзката между промените в структурата на националната икономиката и външната търговия и икономическия растеж и е изследвано влиянието на икономическа криза. Разкрити са закономерности и тенденции, на основата на които е извършена оценка на икономическата конюнктура и тенденциите в икономическото развитие на Р. България.*

Ключови думи: *структурни промени, външна търговия, икономически растеж, икономическо развитие, икономическа конюнктура.*

JEL: *C10, C13, C19, F15*

STRUCTURAL CHANGES IN THE BULGARIAN ECONOMY AND THEIR IMPACT ON FOREIGN TRADE AND ECONOMIC GROWTH

Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Department of Mathematics and Statistics
D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Abstract: *This paper analyzes key macroeconomic indicators, on the basis of which the current economic processes before and after Bulgaria's EU membership are evaluated. The intensity of changes in the branch structure of the national economy and in the structure of the foreign trade is identified. Regression models of the relationship between the changes in the structure of the national economy and foreign trade and the economic growth are drawn up based on time series, and the impact of an economic crisis.. Regularities and trends are identified, on the basis of which the economic situation and the trends in the economic development of the Republic of Bulgaria are evaluated.*

***Keywords**: structural changes, foreign trade, economic growth, economic development, economic situation.*

***JEL:** C10, C13, C19, F15.*

В икономиката на България след 1989 г. настъпват значителни промени в политическото устройство на държавата, преминаването от планова към пазарна икономика и членството на страната в ЕС. В страната се извършват икономически реформи, които поставят началото на цялостна трансформация на икономическата система – промяна в организацията на икономическите процеси, отварянето на страната към света и възможността за достъп до международните пазари. В началото на прехода в структурата на националната икономика най-голям относителен дял има промишлеността, на която се падат 59,4%, следвана от услугите с 29,7% и земеделието с 12,9%.

Изследването на структурните изменения в националната икономика е важна част от анализа на икономическото развитие на страната, защото потенциалът на отраслите е различен, в резултат на което те могат да предизвикат ускоряване или забавяне на икономическия растеж, а в някои случаи дори кризи, породени от структурните несъответствия. Анализирането на структурните трансформации позволява да се разкрият ключовите закономерности във функционирането на икономическата система, като познаването им е в основата на повишаването на ефективността на провежданата икономическа политика.

Измененията в илюстрират много процеси и са точен индикатор за характера и скоростта на икономическото развитие в страната. Отрасловата структура е и важна част при анализиране на темповете и пропорциите на икономическото развитие и за повишаване ефективността на всички дейности.

Цел на настоящото изследване е да се разкрият закономерностите в изменението на отрасловата структура на националната икономиката и влиянието им върху външната търговия и икономическия растеж. Въз основа на анализа на ключови макроикономически показатели са оценени протичащите икономически процеси преди и след членството на България в ЕС. Информационното осигуряване на изследването се базира на официална статистическа информация от информационните системи „Инфостат“ и „Външна търговия“ на Националния статистически институт.

1. Структурните промени в икономиката

Всяка икономика, която е в процес на трансформация претърпява значими икономически преобразования, възникват трудности и противоречия от различен характер и произход, като сред най-често прилаганите начини за тяхното отстраняване или намаляване се откроява разработването и прилагането на концепция за преструктуриране на националната икономика. Поради това провеждането на специална структурна политика засяга по един или друг начин всички сфери на икономическата и социалната дейност, тъй като независимо дали е национална, секторна или регионална, тя води до промени в икономическата среда, използването на ресурсите, инвестициите, заетостта и безработицата, доходите, разходите, външнотърговските връзки и др. В една икономика възникват кризи, когато съществуващата структура не отговаря на настоящите потребности на социално-икономическата система и не осигурява ефективното използване на ресурсите и възможностите, които предоставят новите технологии.

На изследването на структурните промени н икономиката и възникналите проблеми в тази насока, макар и в различно време, са посветени част от трудовете на Е. Бьом-Баверк, М. Вебер, Дж. Гълбрайт, Дж. Кейнс, К. Маркс, Д. Норт, В. Ойкен, Р. Солоу, Й. Шумпетер, Л. Ерхард, Н. Калдор, С. Кузнец, А. Мадисън и др. и др. **(Кънев, Кирев, & и др., 2005)**. В България теоретични и емпирични изследвания в областта на структурните промени в икономиката и външната търговия са извършени от К. Гатев, Е. Христов, З. Сугарев, Н. Янкова, В. Димитров, Д. Димитров, Л. Димитрова, Г. Минасян, А. Ковачев, А. Тасев, А. Леонидов, В. Пиримова, Р. Рангелова и др.

Измерването на структурните промени в икономиката се извършва в следните насоки **(Гатев, 1987) (Янкова, 2007)**:

- Установяване на абсолютните и относителните структурни изменения;
- Изследване вариацията в относителните дялове чрез линейни и квадратични коефициенти на структурни изменения;
- Обобщаващи измерители на структурни изменения.

Изследването на структурните промени в икономиката има важно значение както за развитието на икономическата теория, така и за решаването на редица задачи с практико-приложен характер, тъй като информацията за структурата на националната икономика и на външната търговия е надеждна основа при разработването на стратегии и на антикризисни мерки. Анализът на структурите и тяхната динамика е в

основата на разработването на програми и мерки за въздействие върху икономическите и социалните процеси.

2. Анализ на динамиката на брутната добавена стойност по сектори

Анализът на динамиката на брутната добавена стойност общо и по сектори се използва не само, когато трябва да се изследва мястото и ролята на даден икономически сектор за развитието на националната икономика, но и когато се оценяват промените в отрасловата структура. През изследвания период брутната добавена стойност (БДС), създадена в селското и горското стопанство, индустрията и услугите, се изменя с различни темпове (фиг. 1.). Доминираща е брутната добавена стойност, създадена в сектор „Услуги“, като при нея е налице ясно изразена тенденция към нарастване. Делът на БДС в услугите през 1995 г. е 56,4%, през 2000 г. е 63,7% и нараства до 68,8% през 2018 г. Тенденцията към нарастване на относителния дял на сектор „Услуги“ в БДС през целия период ясно показва значимостта му за националната икономика. Относителният дял на БДС в индустрията през 1995 г. е 27,8% и осезаемо е намалял в сравнение с 1989 г., когато делът на индустрията е около 50%. Значителният спад на индустриалното производство през тези години е в резултат на започналия преход към пазарна икономика и променените условия и приоритети, загуба на традиционни външни пазари, ниска конкурентоспособност поради остарелите технологии и т.н. Брутната добавена стойност, създадена в индустрията, нараства значително в периода 2000 - 2008 г., но през годините на икономическата криза намалява, като от 2013 г. отново започва да нараства. Делът на БДС на индустрията през 2000 г. е 28,7%, нараства до 30,6% през 2007, през следващите години е между 26% и 28%. През периода 2000-2018 г. делът на промишлеността е между 19% и 24%. Непрекъснато намалява относителният дял на БДС на аграрния сектор през периода 1995-2007 г., като на него се падат около 18% в началото на периода и намалява до 6%. През 2008 и 2009 г. делът му нараства, но през следващите години отново следва спад и през 2018 г. на него се падат около 4,8% от БДС.

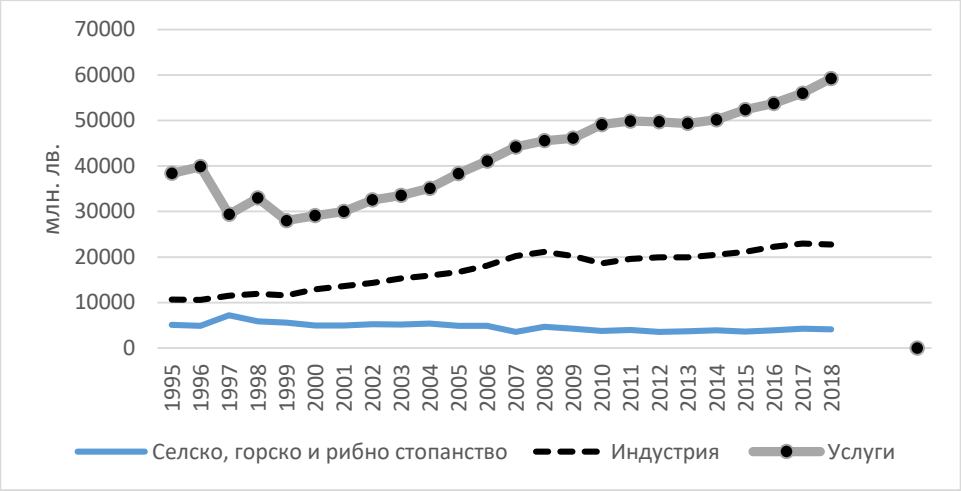

Фигура 1. Брутна добавена стойност по цени на 2015 г. за периода 1995-2018 г.

Източник: Информационна система ИНФОСТАТ, НСИ, https://infostat.nsi.bg/infostat

Верижните темпове на прираст на БДС по сектори са представени на фиг. 2., като те са изчислени спрямо значението за всяка предходна година. От тях ясно се вижда, че най-малки колебания има брутната добавена стойност в услугите, при която тенденцията за нарастване се откроява, налице са положителни стойности на темповете на прираст дори в годините на световната финансова криза. Темпът на прираст на БДС в услугите е отрицателен през 2012 (-0,4%) и 2013 г. (-0,7), но както се вижда снижението не е толкова голямо в сравнение с останалите сектори. За периода 2000-2008 г. е налице трайна тенденция към нарастване на БДС в индустрията, най-силно изразено през 2007 г. с 11,6% прираст. Снижение на БДС в индустрията е регистрирано през 2009 г. и 2010 г., съответно с -3,5% и -5,9%, като през останалите години от периода на изследване са налице положителни темпове на изменение. Най-значителни колебания от общата тенденция на развитие се наблюдават при БДС в селското, горското и рибното стопанство – през повечето от годините темповете на прираст са отрицателни, като при нея се отчитат най-резките промени – намаляване на БДС с -26,9 % през 2007 спрямо 2006 г. и нарастване с 32% през 2008 спрямо 2007 г. Снижението през 2007 г. може да се обясни с недостатъчно бързото адаптиране на сектора към ОСП на ЕС и свързаните с нея промени.

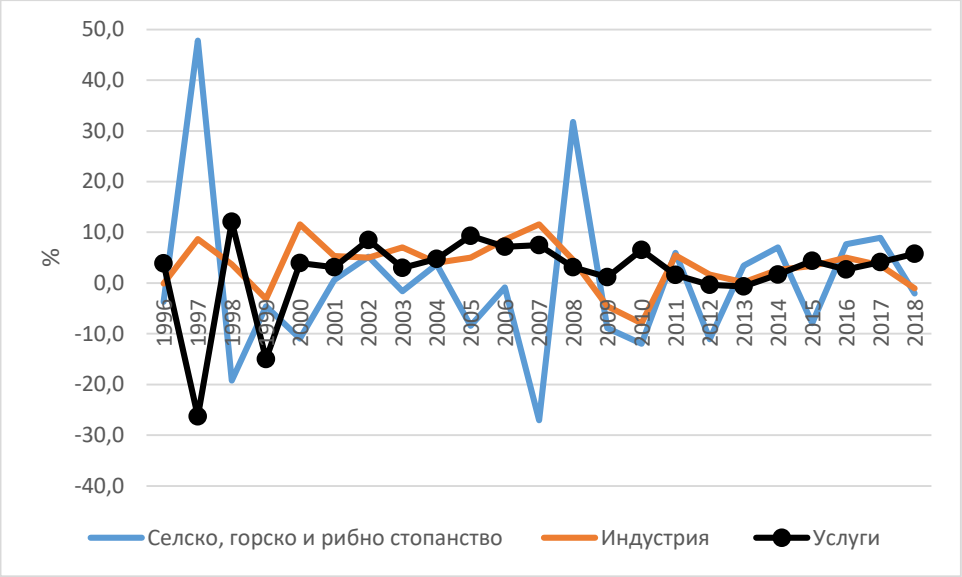

Фигура 2. Темп на прираст на БДС по сектори за периода 1996-2018 г.

Източник: Изчисления на автора

Моделирането на тенденцията се базира на метода на най-малките квадрати, чрез апробиране на линейна и нелинейни функции, като проверката за наличие на тренд е извършена чрез автокорелационния коефициент от първи порядък при критични стойности при риск от грешка 5% (Величкова, 1981) (Иванов, 2009) . Получените резултати показват, че в изменението на БДС по сектори съществува тенденция. Тестваните трендови модели представят нарастващата тенденция в динамичните редове, съдържащ данни за БДС в услугите и индустрията, а намаляваща тенденция за БДС в селското, горското и рибното стопанство. Тенденцията в изменението на БДС по сектори най-добре се описва от:

- за услугите с полином от втора степен $\tilde{y} = 35352 + 11{,}22t + 47{,}713t^2$.
- за индустрията с полином от втора степен $\tilde{y} = 8681{,}3 + 892{,}97{,}4t - 13{,}085t^2$.
- за селско, горско и рибно стопанство най-добре се описва с полином от трета степен $\tilde{y} = 5186{,}9 + 245{,}49t - 37{,}292t^2 + 1{,}0627t^3$.

На база получените трендови модели е извършено прогнозиране, като резултатите от него показват, че и в следващите години БДС в

услугите ще продължи да нараства, но темповете, с които ще нараства БДС в индустрията ще са по-високи.

3. Анализ на отрасловата структура на икономиката на България

Изследването на структурните промени в икономиката е свързвано с анализирането на динамиката на БДС по основни икономически сектори и на тази основа да се оценят структурните изменения в националната икономика и техният потенциал за развитие. Тенденциите в изменението на икономическите процеси в страната оказват значимо влияние върху отрасловата структура на националната икономика. За установяване интензивността на настъпилите промени в отрасловата структура на националната икономика е използван интегралният коефициент на структурни изменения **(Гатев, 1987) (Янкова, 2007)** изчислен при постоянна база 1995 г., 2000 г., 2007 г. и при верижна база, като база за сравнение е всяка предходна година (фиг. 3.). Спрямо базисната структура от 1995 г. коефициентът показва значителни изменения през 2002 г. (Ks=0,1372), при база 2000 г. коефициентът показва минимални изменения до 2006 г., като изразени промени в отрасловата структура настъпват след 2007 г. – получените стойности са почти двойни спрямо стойностите преди членството в ЕС.

Резултатите от анализа показват, че през периода е налице значително различие от базисната отраслова структура през 1995 г., като се наблюдава отдалечаване от базисната отраслова структура от 2000 г., а различията са най-силно изразени след 2007 г. и са породени както от членството на страната в ЕС, така и от въздействието на световната финансово-икономическа криза върху икономиката на България. Промените в отрасловата структура на националната икономика, установени на база интегралния коефициент на структурни изменения спрямо структурата от предходната година, са най-силно изразени до 2010 г., за която интегралният коефициент с верижна база е с най-висока стойност, като тук вече е ясно изразено влиянието на икономическата криза и последиците от нея. (Пиримова & Сотирова, 2018). Резултатите от анализа показват отдалечаване от базисните структури от 1995 г. и от 2000 г. и това е логично понеже периодът обхваща години, в които се извършва преструктуриране на националната икономика, което оказва влияние на темповете на развитие на отделните сектори и икономически дейности, външноикономическите връзки, пазара на труда, инвестициите, икономическата и социалната политика на

държавата. Промените в отрасловата структура са още по-силно изразени на по-ниско ниво на агрегация според Класификацията на икономическите дейности.

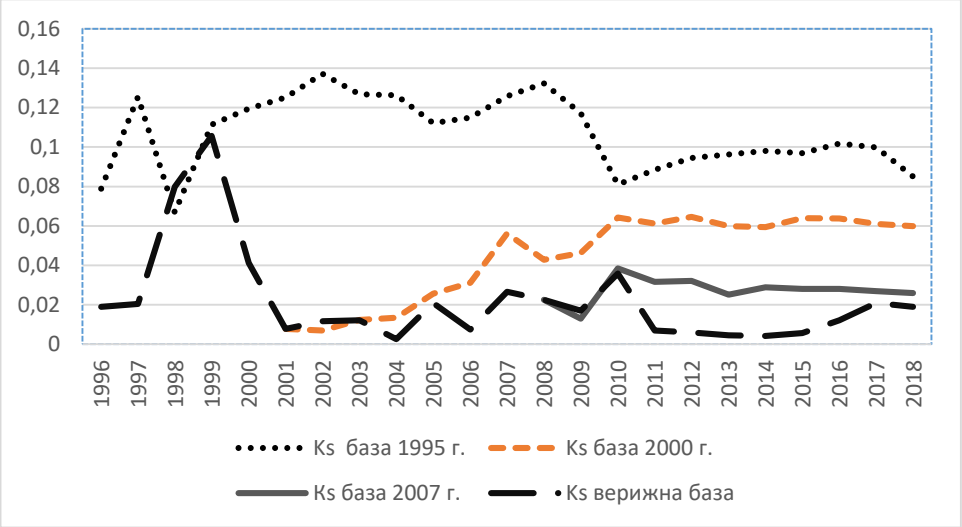

Фигура 3. Интегрален коефициент на структурни изменения и различия

Източник: Изчисления на автора

4. Влияние на промените в отрасловата структура на икономиката върху външната търговия и икономическия растеж

През анализирания период динамиката в износа и вноса е значителна, което се подкрепя от изчислените темпове на прираст на износа и вноса по съпоставими цени от 2015 г. Темповете, с които нараства износът са слаби и са по-ниски от темповете, с които нараства вносът. До 2009 г. се запазва тенденцията за изпреварващо нарастване на вноса пред износа, което означава, че трябва да продължи структурната реформа в икономиката, да се използва рационално експортния потенциал и да се стимулира развиването на експортно ориентирани производства. През 2010 г. темпът на нарастване на износа надвишава темпа на нарастване на вноса, което е признак на оживление в българската икономика, нарастване на производството, като износът се превръща във важен фактор за нарастване на БВП.

Нарастването на стойностния обем на износа е резултат от ефективното използване на конюнктурата на международните пазари, използване на експортния потенциал за определени групи стоки. През изследвания период износът бележи тенденция към нарастване. Извършената проверка на хипотеза за наличие на тренд чрез коефициента на автокорелация от първи порядък ($r_1 = 0{,}859$) показа, че в динамичния ред съществува тенденция. Моделът, който е подходящ за описване на тенденцията в изменението на износа е полиномът от втора степен $\hat{y} = 14490{,}79 + 254{,}67t + 53{,}11t^2$.

Разкриването на влиянието на промените в отрасловата структура на националната икономика върху външната търговия и икономическия растеж може да бъде оценено посредством корелационни и регресионни коефициенти, които могат да се използват за прогнозиране. Структурата на външната търговия е отражение на отрасловата структура на икономиката, а те от своя страна оказват съществено влияние върху икономическия растеж. Налице е силна положителна зависимост между промените в отрасловата структура на икономиката и промените във външната търговия ($r = 0{,}8661$), а моделът, характеризиращ тази зависимост е от вида $\hat{y} = 0{,}0667 + 0{,}0023x$.

Заключение

За периода 1989-2018 г. в икономиката на България настъпват редица промени в организацията на икономическите процеси, преструктуриране на икономиката, либерализация на търговията, приватизация, преход към пазарна икономика, преговори за членство в ЕС и приемането на страната в ЕС. Преходът към пазарна икономика в България, както и в останалите страни от ЦИЕ започва с рязко снижаване на производството и отрицателен икономически растеж. Този процес на снижение е с различна сила и продължителност за отделните страни от ЦИЕ, но в България е много силно изразен.

От анализа на тенденциите в икономическите процеси в България могат да се направят следните изводи:

- Най-значителни колебания от общата тенденция на развитие се наблюдават при БДС в селското, горското и рибното стопанство – през повечето от годините темповете на прираст са отрицателни, като снижението през 2007 г. може да се

обясни с недостатъчно бързото адаптиране на сектора към ОСП на ЕС и свързаните с нея промени.

- Посредством трендови модели е направена прогноза, че и в следващите години БДС в услугите ще продължи да нараства, но темповете, с които ще нараства БДС в индустрията ще са по-високи, а прогнозата за БДС в селското, горското и рибното стопанство е натоварена с по-голям риск от грешка.
- На база динамиката на интегралния коефициент на структурни изменения с верижна база се установи, че промените в отрасловата структура спрямо базисната структура от 1995 г. са значителни, а спрямо базисната структура от 2000 г. са минимални до 2006 г., а по-ясно изразени са след 2007 г., за които стойностите на интегралния коефициент са почти двойни в сравнение с получените преди членството в ЕС. При база за сравнение структурата от предходната година промените са най-силно изразени до 2010 г., особено през 2007 г. и 2008 г. и са свързани с членството на страната в ЕС, докато промените след 2009 г. са по-скоро под влиянието на икономическата криза.
- Получените корелационни коефициенти показват, промените в отрасловата структура на икономиката имат силно въздействие върху показателите за отвореност на икономиката и тяхното съвместно действие върху икономическия растеж е силно изразено, като тези процеси са изключително чувствителни на промените в икономическата конюнктура и влиянието на икономическата криза.

ЛИТЕРАТУРА

Величкова, Н. (1981). *Статистически методи за изучаване и прогнозиране на развитието на социално-икономически явления.* София.

Гатев, К. (1987). *Методи за статистически анализ на икономически и социални структури.* София: Наука и изкуство.

Иванов, Л. (2009). Моделиране и прогнозиране на времеви редове - статистически аспекти. *Библиотека "Стопански свят" 97*.

Кънев, М., Кирев, Л., & и др. (2005). *Икономически теории. Прозрения и пристрастия на великите икономисти.* Велико Търново: Абагар.

Пиримова, В., & Сотирова, Е. (2018). Секторно-отраслова кризисна неустойчивост и възобновяване на растежа в българската икономика. *Икономически и социални алтернативи, брой 2, 2018*.

Янкова, Н. (2007). *Статистическо изследване на структурни изменения и различия. София, Академично издателство "проф. Марин Дринов", 2007.* София: Академично издателство "проф. Марин Дринов".